

Kıral Uçar, Gözde (2020). “Değer Yönelimleri ve Çevre Yanlısı Davranışlar”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 21, S. 39, s. 801-822.

DOI: 10.21550/sosbilder.654035

Araştırma Makalesi

DEĞER YÖNELİMLERİ VE ÇEVRE YANLISI DAVRANIŞLAR

Gözde KIRAL UÇAR*

Gönderim Tarihi: Aralık 2019

Kabul Tarihi: Mayıs 2020

ÖZET

Bu çalışmada, Kısa Değerler Ölçeği'nin egoistik, altruistik ve biyosferik değer yönelimlerini içeren yapısı Türkiye'deki bir örnekleme incelenmiş ve bu değer yönelimlerinin bireylerin çevre yanlısı davranışlarıyla ilişkisi araştırılmıştır. Araştırmaya yaşları 17 ile 73 (Ort. = 39,70; SS = 12,33) arasında değişen 213 gönüllü katılmıştır. Katılımcıların 130'u (% 61) kadın, 83'ü (% 39) erkektir. Ölçeğin orijinal formundaki üç faktörlü yapı bu örnekleme de doğrulanmıştır. Ayrıca, altruistik ve biyosferik değer yönelimleri ile çevre yanlısı davranışlar arasında pozitif yönde; egoistik değer yönelimi ve çevre yanlısı davranışlar arasında ise negatif yönde anlamlı korelasyonlar olduğu görülmektedir. Son olarak, egoistik değer yöneliminin çevre yanlısı davranışları negatif yönde, biyosferik değer yöneliminin ise pozitif yönde yordadığı bulunmuştur. Elde edilen bulgular alanyazın ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: değerler, biyosferik değerler, altruistik değerler, egoistik değerler, çevre yanlısı davranışlar

Value Orientations and Pro-Environmental Behaviour

ABSTRACT

The three-factor structure of the Short Value Scale consisting of egoistic, altruistic, and biospheric value orientations was examined in a Turkish sample. Moreover, it

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, gozdekiral@gmail.com

was aimed to examine the associations between the value orientations and pro-environmental behaviour. The sample consisted of 213 participants aged from 17 to 73 years old ($M = 39.70$, $SD = 12.33$; 61% women). The results revealed that the three-factor structure of the scale was confirmed. Pro-environmental behaviour was positively correlated with the altruistic and biospheric value orientations and negatively correlated with the egoistic value orientation. Finally, path analysis showed that pro-environmental behaviour was negatively predicted by the egoistic value orientation; however, it was positively predicted by the biospheric value orientation. Implications are discussed.

Key words: values, biospheric values, altruistic values, egoistic values, pro-environmental behaviour

Giriş

İklim krizine ilişkin bulgular gezegenimizin yüz yüze olduğu tehlikenin boyutunu ortaya koymaktadır (Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC] 2014: 30-32) ve bu durumun doğrudan ya da dolaylı olarak insan faaliyetlerinden kaynaklandığı ifade edilmektedir (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 1992: 3). Anında elde edilen bireysel faydalara karşı uzun vadede ortaya çıkan toplumsal ve ekolojik zararın yarattığı ikilemin (bkz. Hardin 1968: 246), bireylerin çevreye zarar veren davranışlarını değiştirmelerini zorlaştırdığı söylenebilir. Yine de pek çok bireyin anlık fayda ve kazançlarından feragat ederek alışkanlıklarından vazgeçtiği ve çevre yanlısı davranışlar sergilediği görülmektedir. Çevre psikolojisi yazınında çevre yanlısı ve çevreye zarar veren davranışlarda bireyler arasında gözlemlenen bu farklılıkların nedenini anlamayı amaçlayan çalışmaların sayısı hayli fazladır (ör. Jylhä vd. 2015: 110). Bu yazına bakıldığında bazı araştırmacıların çevresel davranışın bireylerin değer yönelimlerinden etkilendiğini öne sürdüğü görülmektedir (ör. De Groot vd. 2008: 348; Stern 2000: 411-414; Stern vd. 1994: 77). Bu araştırmada da De Groot ve Steg (2008: 336) tarafından çevresel davranışla ilgili olarak önerilen *egoistik*, *altruistik* ve *biyosferik* değer

yönelimleri ayrımının Türkiye'deki bir örnekleme geçerli olup olmadığını ve bu değer yönelimlerinin bireylerin çevre yanlısı davranışlarıyla ilişkisini incelemek amaçlanmaktadır.

Değerler

Değerler psikoloji araştırmalarında önemli bir yer tutmaktadır ve Schwartz (2003: 261) pek çok araştırmacının görüşünden yola çıkarak değerleri en genel anlamıyla “tutum, norm, fikir ve eylemleri yönlendiren, meşrulaştıran ya da açıklayan derinlemesine kök salmış soyut güdülenmeler” şeklinde tanımlamaktadır. Değerlere odaklanan çalışmaların önemli bir kısmında Schwartz'ın (1992) yaklaşımının temel alındığı görülmektedir. Schwartz (1992) evrensel bir değerler sistemini ortaya çıkarmayı amaçlayan kuramsal yaklaşımının kültürlerarası geçerliğini, çok geniş bir örnekleme test ettiği çalışmada bireylerin yaşamlarını yönlendiren 56 bireysel değer saptamıştır. Bu 56 bireysel değer on güdüsel tipe ayrılmış ve bu on değer tipi de iki boyutta gruplandırılmıştır. İlk boyutun bir ucunda Yeniliğe Açıklık, diğerinde ise Muhafazacı Yaklaşım yer almaktadır. Yeniliğe Açıklık ucu “özyönelim” ve “uyarılım” değer tiplerini kapsarken; Muhafazacı Yaklaşım ucu “güvenlik”, “uyuma” ve “geleneksellik” değer tiplerini kapsar. Diğer bir deyişle bu boyut, bireylerin yaşamlarını yönlendiren yaratıcı, bağımsız, cesur olma gibi değerlerle itaatkâr, dindar, geleneklere saygılı olma gibi değerleri birbirinden ayırmaktadır. İkinci boyutun bir ucunda Özaşkınlık, diğer ucunda ise Özgenişletim yer almaktadır. Özaşkınlık ucu yardımsever, açık fikirli, adaletli olma gibi değerleri içeren “evrenselcilik” ve “iyilikseverlik” değer tiplerinden oluşurken; Özgenişletim ucu zengin, otorite sahibi, hırslı olma gibi kişisel çıkarla ilgili değerleri içeren “güç” ve “başarı” değer tiplerinden oluşur.

Schwartz'a göre (ör. 2003: 262-263) değerler erken yaşta öğrenme deneyimleri yoluyla kazanılırlar ve uzun vadede değişmeden

kalırlar. Ayrıca, değerlerin; tutumlar ve inançlar gibi davranışın diğer öncüllerinden daha az sayıda olmaları bakımından davranışın altında yatan bireyler / kültürlerarası farklılıkları anlamayı kolaylaştırabilmesi, soyut olmaları bakımından durumları, kültürleri ve ulusları aşan ve evrensel olarak bireylerin kamusal ve özel davranım biçimlerini anlamaya olanak sağlaması gibi nedenlerle işlevsel olduğu ileri sürülmektedir (Rokeach 1973; Schwartz 1992; Türkçe yazında değerlere ilişkin daha geniş bir okuma için bkz. Demirutku vd. 2010; Kuşdil vd. 2000).

Değerler ve Çevresel Davranış

Dünya görüşlerine ve kişiliğe ilişkin ipuçları da sağlayan genel yapılar olmaları gibi nedenlerle değerlerin, sosyal psikoloji ve çevre psikolojisi çalışmalarında, çevreye ilişkin inanç, tutum ve davranışlarla ilişkisi çokça çalışılmıştır (ör. Martin vd. 2017; Van der Werff vd. 2013). Çevresel davranışın altında yatan süreci anlama amacı taşıyan çalışmalara bakıldığında, ilgili yazının hatırı sayılır bir bölümünde Schwartz'ın yaklaşımının temel alındığı göze çarpmaktadır. Çalışma bulguları özellikle Özaşkınlık / Özgenişletim boyutunun çevresel davranışı yordadığına işaret etmektedir. Şöyle ki; Özaşkınlık boyutundaki değerlere sahip bireylerin, Özgenişletim boyutundaki değerlere sahip bireylere göre çevre yanlısı davranışlar gösterme olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir (ör. Schultz 2001: 338-339; ayrıca bkz. Steg vd. 2012: 84).

Schwartz'ın değer sınıflamasını temel alarak, bazı araştırmacılar (ör. Stern 2000: 412; Stern vd. 1994: 69-71) çevresel tutum ve davranışların altında egoizm, altruizm ve biyosferizm değer yönelimlerinin yattığını ileri sürmüştür. Altruistik ve biyosferik değerler Schwartz'ın değer sınıflamasında Özaşkınlık boyutunda yer alırken; egoistik değerler Özgenişletim boyutunda yer almaktadır. Araştırmacılara göre, egoistik değerler bireyin kendi çıkarlarını

sürdürme ve artırma ile karakterize iken; altruistik değerler başkalarının iyiliğini gözetme ile, biyosferik değerler ise insanları olduğu kadar, insan dışındaki türleri ve genel olarak doğal çevre ve biyosferin tamamını gözetme ile karakterizedir. Diğer bir deyişle, egoistik değer yönelimine sahip bir birey çevre yanlısı davranışa ilişkin kararlarını bu davranışın kendine sağlayacağı fayda ve zarar temelinde değerlendirirken, biyosferik değer yönelimine sahip bir birey genel olarak çevre yanlısı davranmayı tercih edecektir (Stern 2000: 414; Stern vd. 1994: 69-71). De Groot ve Steg (2008: 336); Stern'in (2000: 412) perspektifini temel alarak ve Schwartz'ın değerler listesinde çevresel davranışı açıklamada en etkili değer yönelimleri olduğu ortaya çıkan bu boyutlardaki değerlerden kısa bir ölçek oluşturmuşlardır. Araştırmacıların yürüttükleri görgül çalışmalarda bu üç değer yönelimini içeren üçlü faktör yapısı farklı örneklerde doğrulanmıştır. Ayrıca, altruistik ve biyosferik değer yönelimlerinin, birbirleriyle ilişkili olsalar da, bu değerlere ilişkin amaçların birbiriyle çatıştığı durumlarda farklı biçimde işledikleri gözlenmiştir. Örneğin, araştırmacıların yürütmüş olduğu çalışmalardan birinde güçlü altruistik değer yönelimine sahip bireyler insani yardım örgütlerine bağış yapmayı daha fazla tercih etme eğilimi gösterirken güçlü biyosferik değer yönelimine sahip bireyler ise çevre örgütlerine bağış yapmayı tercih etme eğilimi göstermişlerdir (De Groot vd. 2008: 347).

Egoistik, altruistik ve biyosferik değerleri içeren kısa değerler ölçeğinin bu üç faktörlü yapısı; Avusturya, Çek Cumhuriyeti, İtalya, Hollanda ve İsveç'i içeren geniş bir örneklemde tamamında ve de beş ülkeden elde edilen her bir örneklem için ayrı ayrı doğrulanmıştır (De Groot vd. 2007: 325-326). Sonraki çalışmalar da biyosferik değer yöneliminin çevresel davranışa ilişkin karar verme süreçlerini anlamada fayda sağlayan bir öncül olduğunu destekler niteliktedir. Biyosferik değer yönelimine sahip bireyler çevre yanlısı davranışları tercih etmektedirler (bkz. Steg vd. 2012: 84-85). Örneğin, biyosferik değer

yönelimine sahip bireylerin çevre yanlısı politikaları destekleme (Steg vd. 2011), “çevre örgütlerine bağış yapma”, “çevreye zarar veren ürünleri boykot etme”, “çevreye ilişkin gösterilere katılma” gibi eylemlerde bulunma (Steg vd. 2011: 362) ve çevre dostu ürünler satan işletmeleri tercih etme (Steg vd. 2014: 180) olasılıklarının daha güçlü olduğu görülmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Hipotezler

Bu araştırmanın amaçlarından biri, De Groot ve Steg (2008: 336) tarafından önerilen egoistik, altruistik ve biyosferik değerleri içeren üç faktörlü Kısa Değerler Ölçeği'nin Türkiye'deki bir örneklemede doğrulanıp doğrulanmayacağını incelemektir. Ayrıca, değer yönelimleri ve çevre yanlısı davranış arasındaki ilişkilerin incelenmesi de amaçlanmıştır. Bu amaçlar çerçevesinde araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

Çevresel davranışın öncüllerinin belirlenmesinde egoistik, altruistik ve biyosferik değer yönelimlerini ayırıştırmanın önemini vurgulayan De Groot ve Steg'in (2008: 333-335) çalışmaları ve farklı ülkelerden elde edilen örneklemlerde bu ayırımın geçerli olduğunu gösteren bulgular (De Groot vd. 2007: 325-326) dikkate alınarak, bu çalışmanın örnekleminde de bu üçlü faktör yapısının doğrulanması beklenmektedir.

H₁. Kısa Değerler Ölçeği'nin, egoistik, altruistik ve biyosferik değer yönelimlerini içeren üçlü faktör yapısı bu çalışmanın örnekleminde doğrulanacaktır.

Alanyazında egoistik değer yöneliminin çevre yanlısı davranışlarla negatif, altruistik ve biyosferik değer yönelimlerinin ise pozitif yönde bir ilişki gösterdiğini ortaya koyan çalışmalara (ör. De Groot vd. 2007: 325; De Groot vd. 2008: 348-349) dayanarak, bu çalışmada, egoistik değer yönelimi ile çevre yanlısı davranışlar arasında

negatif; altruistik ve biyosferik değer yönelimleri ile çevre yanlısı davranışlar arasında pozitif bir ilişki olması beklenmektedir.

H₂. Egoistik değer yönelimi çevre yanlısı davranışları negatif yönde, altruistik ve biyosferik değer yönelimleri ise pozitif yönde yordar.

Yöntem

Katılımcılar ve İşlem

Araştırmaya yaşları 17 ile 73 ($Ort = 39,70$; $SS = 12,33$) arasında değişen 213 gönüllü katılmıştır. Katılımcıların 130'u (% 61) kadın, 83'ü (% 39) erkektir. Katılımcıların 11'i (% 5,2) ilkokul, 6'sı (% 2,8) ortaokul, 46'sı (% 21,6) lise, 22'si (% 10,3) önlisans, 101'i (% 47,4) lisans, 26'sı (% 12,2) lisansüstü mezunudur. Katılımcıların 119'u (% 55,9) kendini orta halli olarak tanımlamış ve 128'i (% 60) yaşamının büyük bir kısmını şehirde geçirdiğini ifade etmiştir.

Çalışma gerçekleştirilmeden önce etik kurul onayı alınmıştır. Veriler kartopu ve kolay bilineni örnekleme yöntemiyle toplanmıştır. Anket formu, çeşitli yerlerde uygulanmış, çalışmaya katılan gönüllülerden kendi çevrelerini de çalışmaya dâhil etmeleri istenmiştir. Çalışmanın verileri, Çanakkale ilinde, Kasım-Aralık 2018 tarihleri arasında kalem-kâğıt formunda toplanmıştır. Katılımcıların her birine bilgilendirilmiş onam formu imzalatılmış, uygulamanın gönüllülük esasına dayandığı, istedikleri zaman uygulamayı yarıda bırakabilecekleri ve uygulama süresi konusunda bilgi verilmiştir. Uygulama süresi yaklaşık 15 dakikadır.

Veri Toplama Araçları

Değer Yönelimleri. De Groot ve Steg (2008: 336), Schwartz (1992: 60-61) tarafından geliştirilen Değerler Ölçeği'nin Özdeşlikçi karşı Özgenişletim boyutlarında yer alan 11 değeri olarak kısa bir versiyon oluşturmuşlardır. Bu 11 değerin 4'ü egoistik değer yönelimini,

3'ü altruistik değer yönelimini ve diğer 4'ü de biyosferik değer yönelimini ölçmektedir. Her yapıda eşit değer yönelimi bulunmasını sağlamak ve bu yapının güvenilirlik katsayısını yukarıya çekmek amacıyla yazarlar tarafından altruistik değer yönelimine 1 değer maddesi daha eklenmiştir (s. 336). Sonuç olarak katılımcılar, kısa değerler ölçeğindeki 12 maddenin her birini, yanlarında parantez içinde verilmiş olan açıklamaları da okuduktan sonra, kendi hayatlarını yönlendiren bir ilke olmaları açısından taşıdıkları öneme göre -1 (ilkelerime ters düşer) ile 7 (en üst düzeyde önemlidir) arasında değişen 9'lu Likert ölçeği üzerinde değerlendirmişlerdir. Çalışmanın verisi analiz edilmeden önce ölçek, +1'den 9'a kadar değişen bir ölçek olarak değerlendirilmek üzere yeniden kodlanmıştır. Bu çalışmada, Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000) tarafından Schwartz'ın (1992: 60-61) Değerler Ölçeği için gerçekleştirilen geçerlik-güvenirlik çalışmasındaki Türkçe form temel alınmıştır. Ayrıca, De Groot ve Steg (2008: 336) tarafından eklenen ek madde araştırmacı tarafından Türkçeleştirilerek eklenmiştir.

Ölçeğin egoistik, altruistik ve biyosferik değer yönelimi alt ölçeklerinin Cronbach Alfa değerleri sırasıyla; .82, .74 ve .79 olarak bulunmuştur.

Çevre Yanlısı Davranışlar, 7 maddeden oluşan 6 dereceli Likert tipi bir ölçek ile ölçülmüştür (ör. Montada vd. 2007: 300). Ölçekten alınan yüksek puanlar bireylerin çevre yanlısı davranışlar için istekli olduklarını göstermektedir. Ölçekte yer alan 5 madde daha önce Kiral Ucar ve arkadaşları (2016: 51) tarafından Türkçeleştirilmiş olup Cronbach Alfa değeri .83 olarak bulunmuştur (örnek madde: “Çevresel nedenlerden dolayı enerji tasarrufu yapmak amacıyla kışın, pencere ve kapıları kapalı tutmak için özen göstermeye ilkesel olarak hazırım”). Bu çalışmada, 5 maddelik bu ölçeğe 2 madde daha eklenmiştir (“Çöpümü yere, denize, nehre vs. atmamak için özen göstermeye ilkesel olarak hazırım”; “Çevresel nedenlerden dolayı toplu taşıma araçlarını tercih etmeye ilkesel olarak hazırım”).

Ölçeğin, bu çalışmanın örneklemini için özelliklerini incelemek amacıyla, orijinal ölçek, tek faktörden oluştuğu için, birinci düzey (first-order) faktör analizi yapılmıştır. İlk analiz sonuçları, uyum iyiliği indekslerinin (model fit indices) düşük olduğunu göstermiştir, ($\chi^2(14) N = 213) = 78.385, p < .001, (\chi^2/df) = 5.599, GFI = .90, RMSEA = .147, SRMR = .134$. Madde sayısının az ve uyum iyiliğinin bu şekilde kabul edilebilir düzeyde olmasından dolayı yalnızca faktör yükü .30'un altında kalan 1. madde (.24) analizden çıkarılarak doğrulayıcı faktör analizi tekrarlanmıştır.

Model uyum indekslerini iyileştirmek amacıyla yapılacak değişiklikler için değiştirme indeksleri (modification indices) temel alınmıştır (Byrne 2010: 10). Buna göre, bazı maddelerin hata kavramları arasında (2. ve 3. maddeler, 3. ve 4. maddeler, 3. ve 7. maddeler) korelasyon parametrelerinin çizilmesinin model uyumunu artıracak görülmüştür. Sonuç olarak, elde edilen uyum iyiliği indekslerinin yeterli olduğu söylenebilir; ($\chi^2(6) N = 213) = 5.448, p = .488, (\chi^2/df) = .908, GFI = .99, RMSEA = .00, SRMR = .04$).

Sonraki analizlerde 1. madde çıkarılarak ölçek puanı hesaplanmış ve analizlere bu puan dâhil edilmiştir. Bu çalışmada, ölçeğin Cronbach Alfa değeri .73 olarak bulunmuştur.

Demografik bilgi formunda, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve ekonomik düzey gibi katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

Bulgular

Bu kısımda analiz bulgularına yer verilecektir. Kısa Değerler Ölçeği'nin araştırmanın örnekleminde doğrulanıp doğrulanmadığını incelemek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Verilerin analizinde değişkenler arasındaki ilişkileri değerlendirmek amacıyla kısmi korelasyon analizi yapılmıştır. Değer yönelimlerinin çevre yanlısı davranışları yordama gücünü incelemek amacıyla yol

analizi yapılmıştır. DFA ve yol analizi yapılırken IBM AMOS 24 (IBM Corp 2016) paket programı kullanılmıştır.

Kısa Değerler Ölçeği'nin Doğrulayıcı Faktör Analizi

De Groot ve Steg'in (2008: 336) önermiş olduğu egoistik, altruistik ve biyosferik değer yönelimi alt ölçeklerinden oluşan Kısa Değerler Ölçeği'nin Türkiye örneklemindeki özelliklerini incelemek amacıyla, ölçeğin Türkçe formunun yapı geçerliği incelenmiştir. Böylece ölçeğin Türkiye örnekleminde de üç boyutlu bir yapıya sahip olup olmadığı test edilmiştir. Bunun için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Orijinal ölçeğin faktör yapısı temel alınarak, üç faktör için birinci düzey (first-order) faktör analizi yapılmıştır. İlk analiz sonuçlarında, uyum iyiliği indeksleri (model fit indices) şu şekildedir, ($\chi^2(51) N = 213) = 108.529$, $p < .001$, ($\chi^2/df) = 2.128$, GFI = .91, RMSEA = .07, SRMR = .11. Model uyum indekslerini iyileştirmek amacıyla yapılacak değişiklikler için değiştirme indeksleri (modification indices) temel alınmıştır. Buna göre, bazı maddelerin hata kavramları arasında (9. ve 12. maddeler, 10. ve 12. maddeler) korelasyon parametrelerinin çizilmesinin model uyumunu artıracığı görülmüştür. Aynı faktördeki maddeler olması sebebiyle hata kavramlarının ilişkisine izin verilmiştir (Byrne 2010: 10). Bu işlem sonrasında model uyum iyiliği indekslerine bakıldığında model uyumunun görece iyileştiği gözlenmiştir. Sonuç olarak, elde edilen uyum iyiliği indekslerine göre veri, ölçeğin orijinal formundaki üç faktörlü yapıya uymaktadır; ($\chi^2(49) N = 213) = 93.924$, $p < .001$, ($\chi^2/df) = 1.917$, GFI = .93, RMSEA = .07, SRMR = .11).

Tablo 1: Kısa Değerler Ölçeği'nin Faktör Yükleri, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (N = 213)

MADDELER	Ort	SS	Faktör Yüğü
EGOİSTİK DEĞER YÖNELİMİ			
(1) SOSYAL GÜÇ SAHİBİ OLMAK (başkalarını denetleyebilmek, üstün olmak)	4.52	2.38	.82
(2) ZENGİN OLMAK (maddi varlık, para)	5.16	1.98	.52
(3) OTORİTE SAHİBİ OLMAK (yönetmek ve yönlendirmek hakkına sahip olmak)	4.69	2.13	.91
(4) SÖZÜ GEÇEN BİRİ OLMAK (insanlar ve olaylar üzerinde etkili olmak)	5.83	1.93	.67
ALTRUİSTİK DEĞER YÖNELİMİ			
(5) EŞİTLİK (herkese eşit fırsat)	8.17	1.31	.67
(6) BARIŞ İÇİNDE BİR DÜNYA İSTEMEK (savaş ve çelişkilerden uzak bir dünya)	8.52	1.08	.64
(7) TOPLUMSAL ADALET (haksızlığın düzeltilmesi, zayıfın yanında olmak)	8.61	0.81	.72
(8) YARDIMSEVER OLMAK (başkalarının iyiliği için uğraşmak)	8.27	1.05	.63
BİYOSFERİK DEĞER YÖNELİMİ			
(9) ÇEVRE KİRLİLİĞİNİ ÖNLEMEK (doğal kaynakları korumak)	8.18	1.31	.64
(10) DÜNYAYA SAYGI DUYSK (başka türlerle uyum içerisinde yaşamak)	8.00	1.62	.72
(11) DOĞAYLA BÜTÜNLÜK İÇİNDE OLMAK (doğayla uyum)	8.07	1.33	.80
(12) ÇEVREYİ KORUMAK (doğayı korumak)	8.34	1.16	.66

Korelasyon Analizi Bulguları

Çalışmada yer alan değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için, Schwartz'ın (ör. 2003: 310) önerdiği gibi, her katılımcının tüm değerlere verdiği önem derecelerinin ortalaması kullanılarak kısmi korelasyon analizi yapılmıştır.

Tablo 2'deki korelasyon değerlerine göre, altruistik ve biyosferik değer yönelimleri ile çevre yanlısı davranışlar arasında pozitif yönde anlamlı korelasyonlar olduğu görülmektedir. Ayrıca, egoistik değer yönelimi ve çevre yanlısı davranışlar arasında ise negatif yönde anlamlı bir korelasyon olduğu da görülmektedir. Diğer bir deyişle, altruistik ve biyosferik değer yönelimleri ile çevre yanlısı davranışlar birlikte artarken; egoistik değer yönelimi artarken çevre yanlısı davranışlarda azalma olduğu söylenebilir.

Tablo 2: Kısmi Korelasyon Bulguları ile Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

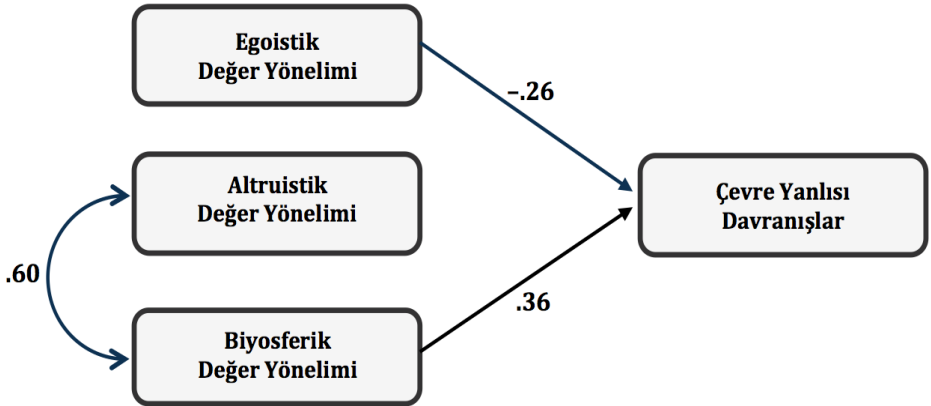
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
(1) Yaş	1						
(2) Eğitim Düzeyi	-.13*	1					
(3) Ekonomik Düzey	.11	.16**	1				
(4) Egoistik Değer Yönelimi	-.29***	-.00	.01	1			
(5) Altruistik Değer Yönelimi	.23***	-.08	-.04	-.76***	1		
(6) Biyosferik Değer Yönelimi	.24***	.07	.02	-.85***	.31***	1	
(7) Çevre Yanlısı Davranışlar	.27***	.02	.03	-.40***	.20**	.42***	1
<i>Ort</i>	39.70	4.29	4.23	5.05	8.39	8.14	4.70
<i>SS</i>	12.34	1.30	0.76	1.70	0.81	1.08	0.84

Not. Kısmi korelasyonlar, her deneğin tüm değerlere verdiği önem derecelerinin ortalaması kullanılarak kontrol edilmiştir. Ekonomik düzey; 1 “çok fakir” ile 7 “çok zengin” arasında değişmektedir.

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$ (tek yönlü)

Yol Analizi Bulguları

Oluşturulan modelde egoistik değer yönelimi ile altruistik ($p = .285$) ve biyosferik ($p = .340$) değer yönelimleri arasındaki kovaryansların anlamlı olmadığı göz önünde bulundurularak bu yollar modelden çıkarılmıştır. Ayrıca altruistik değer yöneliminden çevre yanlısı davranışlara giden yolun da anlamlı olmadığı saptanmış ve bu yol da modelden çıkarılmıştır ($p = .779$). Sonuç olarak, elde edilen Şekil 1’deki modelin uyum iyiliği indekslerine göre, model ile verinin iyi uyum gösterdiği söylenebilir; ($\chi^2(3) N = 213 = 1.384$, $p = .709$, (χ^2/df) = .461, NFI = .99, RMSEA = .00. Bulgulara göre, egoistik değer yöneliminin çevre yanlısı davranışları negatif yönde ($\beta = -.26$; $p < .001$), biyosferik değer yöneliminin ise pozitif yönde ($\beta = .36$; $p < .001$) yordadığı görülmektedir.

Şekil 1: Egoistik, altruistik ve biyosferik değer yönelimleri ile çevre yanlısı davranışlar arasındaki ilişkiler

Tartışma

Bu çalışmada, De Groot ve Steg (2008: 333-335) tarafından önerilen ve bireylerin çevresel davranışlarının öncülü olabilecek egoistik, altruistik ve biyosferik değer yönelimleri olmak üzere üç faktörden oluşan Kısa Değerler Ölçeği'nin Türkiye'deki bir örneklemde incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, bu değer yönelimleri ile çevre yanlısı davranışlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

De Groot ve Steg (2008: 333-335) ilgili yazını incelediklerinde daha önceki çalışmalarda altruistik ve biyosferik değer yönelimleri ayrımını öneren ve görgül olarak da inceleyen araştırmacılar (ör. Stern vd. 1994: 69-71, 77) olsa da biyosferik değer yöneliminin altruistik değer yöneliminden ayrıldığı yönündeki bulgulara tutarlı bir biçimde ulaşılmasının dikkat çektiğini ifade etmektedir. Araştırmacılara göre, bu araştırmaların çoğunun Schwartz'ın değerler listesini temel aldığı göz önünde bulundurulursa, bu listede diğer değerlere oranla biyosferik değerleri ifade eden çok az sayıda değer olmasının bu sonucun nedenleri arasında olabilir (De Groot vd. 2008: 334). Araştırmacılara göre, ayrıca, önerilen bu ayrımın teorik bir zemini bulunması nedeniyle doğrulayıcı faktör analizi (DFA) kullanılarak test edilmesi gerekirken bu araştırmaların genelinde DFA kullanılmamış olması da bir diğer neden olabilir (De Groot vd. 2008: 334-335). Araştırmacılar (De Groot vd. 2008: 336) bu nedenlerden dolayı Schwartz'ın değerler listesindeki çevresel davranışı ölçtüğü ortaya çıkan değerlerden Özaşkınlığa karşı Özgenişletim boyutlarında yer alan 11 değeri alarak kısa bir versiyon oluşturmuşlardır. Bu 11 değer 4'ü egoistik değer yönelimini, 3'ü altruistik değer yönelimini ve diğer 4'ü de biyosferik değer yönelimini ölçmektedir. Her yapıda eşit değer yönelimi bulunmasını sağlamak ve bu yapının güvenilirlik kat sayısını yukarıya çekmek amacıyla yazarlar tarafından altruistik değer yönelimine 1 değer maddesi daha eklenmiştir (De Groot vd. 2008: 336). Bu çalışmada da De Groot ve Steg'in (2008: 336) oluşturduğu Kısa

Değerler Ölçeği kullanılmış ve araştırmacıların önerdiği gibi Türkçe formuna DFA uygulanmıştır. Bulgulara bakıldığında De Groot ve Steg (2008: 336-337) tarafından önerilen egoistik, altruistik ve biyosferik değer yönelimlerini içeren üç faktörlü yapı bu çalışmanın örnekleminde doğrulanmıştır (H_1 kabul edilmiştir).

Araştırmada elde edilen bir diğer bulgu ise, egoistik değer yönelimi ile çevre yanlısı davranışlar arasında negatif bir ilişki görülürken, altruistik ve biyosferik değer yönelimleri ile çevre yanlısı davranışlar arasında pozitif bir ilişki olmasıdır. Bu bulgular, alanyazındaki diğer araştırma bulguları ile tutarlılık göstermektedir (ör. De Groot vd. 2007: 325-327; De Groot vd. 2008: 348-350). Araştırmanın, yol analizi bulgularına bakıldığında ise egoistik ve biyosferik değer yönelimlerinin çevre yanlısı davranışları yordadığı görülmektedir. Güçlü egoistik değer yönelimine sahip olmak çevre yanlısı davranışlar gösterme eğilimindeki azalmayı açıklarken; güçlü biyosferik değer yönelimine sahip olmak çevre yanlısı davranışlar gösterme eğilimindeki artışı açıklamaktadır. Öte yandan, altruistik değer yöneliminin çevre yanlısı davranışları yordamada anlamlı bir katkısı olmadığı görülmüştür. Bu bulgular, De Groot ve Steg'in (2008: 349) altruistik ve biyosferik değer yönelimleri birbirleriyle güçlü bir ilişki gösterebilir de (bu araştırma için kısmi korelasyon değeri; $r = .31$, $p < .001$) çevreye ilişkin niyet ve davranışları yordamada ayrıldıklarına ilişkin görüşüyle tutarlılık göstermektedir (H_2 kabul edilmiştir).

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, egoistik, altruistik ve biyosferik değer yönelimleri ile çevre yanlısı davranışlar arasındaki ilişkilerin anlaşılmasına yönelik hem Türkçe hem de uluslararası alanyazına katkı sunmaktadır. Türkçe alanyazında değerler ve çevresel davranış arasındaki ilişkileri Schwartz'ın değerler listesini temel alarak (ör. Sayraç vd. 2016: 444-445; Şener vd. 2008: 295-298) inceleyen çalışmalar uluslararası

alanyazınla tutarlı bir biçimde değerlerin çevreye ilişkin davranışların yordanmasında önemli olduğunun altını çizmiştir. Bu araştırmada da De Groot ve Steg (2008: 336) tarafından Schwartz'ın değerler listesinin kısa bir formuna bir değer madesi daha ekleyerek oluşturdukları Kısa Değerler Ölçeği'nin üç faktörlü yapısı Türkiye'deki bir örneklemede incelenmiştir. Daha önce Avrupa'nın farklı ülkelerinde test edilen (ör. De Groot vd. 2007: 325-326) ölçeğin bu çalışmadaki bulguları da ölçeğin orijinal yapısıyla tutarlılık göstermektedir. Bu çalışmanın, ölçeğin çapraz geçerliliğine ilişkin Türkiye'den veri sağlaması bakımından uluslararası yazına, Türkiye'de çevresel davranış çalışan araştırmacılara Kısa Değerler Ölçeği'nin pratik bir ölçüm aracı olarak kullanılabilir olduğuna ilişkin bilgi sağlaması bakımından ulusal alanyazına katkı sağladığı düşünülmektedir.

Araştırmanın önemli bir sınırlılığı, ilişkisel araştırma desenine sahip olmasıdır. Bu yüzden, nedensellik ilişkisi kurmak mümkün değildir. Araştırmanın diğer bir sınırlılığı kesitsel olmasıdır. Biyosferik değerlerin çevre yanlısı davranışlarla ilişkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için hem boylamsal hem de deneysel çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Görüldüğü gibi biyosferik değerler çevre yanlısı davranışlara önemi bir katkı sunmakta iken egoistik değerler bireylerin çevre yanlısı davranışlar gösterme olasılıklarını düşürmektedir. Değerlerin erken yaşta kazanıldığını ve uzun vadede değişmeden kaldığını ileri süren araştırmacıların (ör. Schwartz 1992; Schwartz 2003) görüşleri dikkate alınarak biyosferik değerlerin okulda ve ailede erken yaşta kazandırılmasına yönelik çalışmaların yürütülmesi önemli görünmektedir. Bu bakımdan, erken dönemde sahip oldukları değer yönelimleri göz önünde bulundurularak bireylerin ileriki yıllardaki çevresel davranışlarına ilişkin gerçekleştirilecek boylamsal çalışmalar gereklidir. Öte yandan, son zamanlarda yürütülen boylamsal araştırmalar (ör. Vecchione vd. 2016: 111) değerlerin zaman içerisinde değişiklikler gösterebildiğine işaret etmektedir. Ayrıca, önemli bir

yaşam olayı deneyimleme gibi (ör. Lönnqvist vd. 2011: 588) bazı durumlarda değerlerin değişebileceğini gösteren araştırma bulgularını dikkate alarak, bazı araştırmacılar (Steg 2016: 282-283), yetişkinlerin biyosferik değerlerini güçlendirebilecek durumların anlaşılması gerektiğinin altını çizmektedir.

Kaynaklar

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (1992). *United Nations Framework Convention on Climate Change: Text*. Geneva: UNEP/WMO.

Byrne, Barbara M. (2010). *Structural Equation Modeling with AMOS: Basic Concepts, Applications, and Programming*. New York: Routledge.

De Groot, Judith I. M. ve Linda Steg (2007). “Value Orientations and Environmental Beliefs in Five Countries: Validity of an Instrument to Measure Egoistic, Altruistic and Biospheric Value Orientations”. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, C. 38, s. 318-332.

De Groot, Judith I. M. ve Linda Steg (2008). “Value Orientations to Explain Environmental Attitudes and Beliefs: How to Measure Egoistic, Altruistic and Biospheric Value Orientations”. *Environment and Behavior*, C. 40, S. 3, s. 330-354.

Demirutku, Kürşad ve Nebi Sümer (2010). “Temel Değerlerin Ölçümü: Portre Değerler Anketi’nin Türkçe Uyarlaması”. *Türk Psikoloji Yazıları*, C. 13, S. 25, s. 17-25.

Hardin, Garrett (1968). “The Tragedy of the Commons”. *Science*, C. 162, s. 1243-1248.

Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC] (2014). “Summary for Policymakers”. *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of*

Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Ed: Christopher B. Field vd., Cambridge: Cambridge University, s. 1-32.

IBM Corporation (2016). *SPSS for Windows, Version 24.0*. Armonk, New York: IBM Corp.

Jylhä, Kirsti M. ve Nazar Akrami (2015). “Social Dominance Orientation and Climate Change Denial: The Role of Dominance and System Justification”. *Personality and Individual Differences*, S. 86, s. 108-111.

Kıral Uçar, Gözde vd. (2016). “The Ecological Belief in a Just World and Environmental Behavior”. *31st International Congress of Psychology, Yokohama, Japan, 24-29th July 2016*. *International Journal of Psychology*, C. 51, S. 1, s. 567.

Kuşdil, Ersin M. ve Çiğdem Kağıtçıbaşı (2000). “Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı”. *Türk Psikoloji Dergisi*, C. 15, S. 45, s. 59-76.

Lönnqvist, Jan-Erik vd. (2011). “Personal Values Before and After Migration: A Longitudinal Case Study on Value Change in Ingriane Finnish Migrants”. *Social Psychology and Personality Science*, C. 2, S. 6, s. 584-591.

Martin, Christian ve Sandor Czellar (2017). “Where Do Biospheric Values Come From? A Connectedness to Nature Perspective”. *Journal of Environmental Psychology*, C. 52, s. 56-68.

Montada, Leo vd. (2007). “Willingness for Continued Social Commitment: A New Concept in Environmental Research”. *Environment and Behavior*, C. 39, S. 3, s. 287- 316.

Rokeach, Milton (1973). *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.

Sayraç, Neslihan vd. (2016). “The Mediating Role of Values on Environmentally Responsible Consumption Awareness”. *International E-Journal of Advances in Social Sciences*, C. 2, S. 5, s. 442-449.

Schultz, Wesley P. (2001). “The Structure of Environmental Concern: Concern for Self, Other People, and the Biosphere”. *Journal of Environmental Psychology*, C. 21, s. 327-339.

Schwartz, Shalom H. (1992). “Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries”. *Advances in Experimental Social Psychology*, Ed: Mark Zanna, Orlando: Academic Press, s. 1-65.

Schwartz, Shalom H. (2003). “A Proposal for Measuring Value Orientations Across Nations”. *Questionnaire Development Package of the European Social Survey*. s. 259-319.

Steg, Linda (2016). “Values, Norms, and Intrinsic Motivation to Act Proenvironmentally”. *Annual Review of Environment and Resources*, C. 41, s. 277-292.

Steg, Linda ve Judith I. M. De Groot (2012). “Environmental Values”. *The Handbook of Environmental and Conservation Psychology*, Ed: Susan D. Clayton, New York: Oxford University Press, s. 81-92.

Steg, Linda vd. (2011). “General Antecedents of Personal Norms, Policy Acceptability, and Intentions: The Role of Values, Worldviews, and Environmental Concern”. *Society and Natural Resources*, C. 24, S. 4, s. 349-367.

Steg, Linda vd. (2014). “The Significance of Hedonic Values for Environmentally Relevant Attitudes, Preferences, and Actions”. *Environment and Behavior*, C. 46, S. 2, s. 163-192.

Stern, Paul C. (2000). “Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior”. *Journal of Social Issues*, C. 56, S. 3, s. 407-424.

Stern, Paul C. and Thomas Dietz (1994). “The Value Basis of Environmental Concern”. *Journal of Social Issues*, C. 56, S. 3, s. 65-84.

Şener, Arzu ve Oya Hazer (2008). “Values and Sustainable Consumption Behavior of Women: A Turkish Sample”. *Sustainable Development*, C. 16, S. 5, s. 291-300.

Van der Werff, Ellen vd. (2013). “The Value of Environmental Self-Identity: The Relationship between Biospheric Values, Environmental Self-Identity and Pro-Environmental Preferences, Intentions and Behaviour”. *Journal of Environmental Psychology*, C. 34, s. 55-63.

Vecchione, Michele vd. (2016). “Stability and Change of Basic Personal Values in Early Adulthood: An 8-year Longitudinal Study”. *Journal of Research in Personality*, C. 63, s. 111-122.

EXTENDED ABSTRACT

Values have been studied by scholars as essential predictors of human behaviour for decades. Studies have shown that values also provide a substantial source for understanding individuals' environmental behavioural decisions (e.g. Van der et al. 2013). By focusing on Schwartz's value theory (1992) and by using a brief value instrument including only a limited number of Schwartz's value items, De Groot and Steg (2008: 336) suggested that a distinction should be made between egoistic, altruistic, and biospheric value orientations. This argument was examined in many contexts, and in the present study, it was aimed to test if the three-factor structure would be confirmed in a Turkish sample. Further, it was aimed to examine the relationships between value orientations and pro-environmental behaviour. Based on the previous studies (e.g., De Groot et al. 2008), whereas biospheric value orientation was expected to predict pro-environmental behaviour positively, egoistic value orientation was expected to predict it negatively.

The sample consisted of 213 Turkish participants (Female = 130; Male = 83). Participants' age ranged from 17 to 73 years ($M = 39.70$, $SD = 12.33$). The participants were asked to complete the Short Values Scale (De Groot et al. 2008). Pro-environmental behavioural intentions were measured using 7 items (e.g., Kiral Ucar et al. 2016; Montada et al. 2007; $\alpha = .73$; sample item: "I am willing to make a contribution to the protection of the environment by using public transport"). Finally, the participants responded to questions about demographic information.

The results revealed that the Short Value Scale has satisfactory psychometric properties. Confirmatory factor analysis confirmed the three-factor structure and showed that fit indices of the scale were at satisfactory levels ($\chi^2(49) N = 213 = 93.924$, $p < .001$, $(\chi^2/df) = 1.917$, $GFI = .93$, $RMSEA = .07$, $SRMR = .11$). The Cronbach Alpha values for each value orientation were observed as follows; egoistic $\alpha = .82$, altruistic $\alpha = .74$, biospheric $\alpha = .79$.

Pro-environmental behaviour was positively correlated with the altruistic ($r = .20$, $p < .01$) and biospheric ($r = .42$, $p < .001$) value orientations and negatively correlated with the egoistic value orientation ($r = -.40$, $p < .001$). Finally, path analysis showed that pro-environmental behaviour was negatively predicted by the egoistic value orientation ($\beta = -.26$; $p < .001$), however, it was positively predicted by the biospheric value orientation ($\beta = .36$; $p < .001$); ($\chi^2(3) N = 213 = 1.384$, $p = .709$, $(\chi^2/df) = .461$, $NFI = .99$, $RMSEA = .00$).

In conclusion, the present study confirmed the three-factor structure of the Short Value Scale and it could be used in Turkish samples. Besides, it is a useful brief

instrument to examine pro-environmental behaviour (De Groot et al. 2008). In line with the literature (e.g., De Groot et al. 2007), the participants who strongly endorsed egoistic values were less likely to behave pro-environmentally. On the other hand, the stronger the participants endorsed biospheric values the more likely they were to behave pro-environmentally. Finally, the altruistic value orientation could not predict pro-environmental behaviour. These findings are consistent with the previous studies (e.g., De Groot et al. 2007) and the expectation of De Groot and Steg (2008: 349) suggesting that although the altruistic and biospheric value orientations are strongly correlated with each other the predictive power of these two value orientations depends on which environmental relevant intentions are being explained. In the present study, as it was aimed to measure more specific pro-environmental behavioural intentions, like energy conservation and throwing rubbish in the sea, these findings seem reasonable.